

СЕКЦІЯ 3. УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ТА ГАЛУЗЕВИЙ ПІДХОДИ

Башинська Ю. І.,

*канд. екон. наук, ст. науковий співробітник
відділу регіональної екологічної політики та
природокористування
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН
України», м. Львів, Україна*

СИСТЕМА ТОРГІВЛІ ВИКИДАМИ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДІЇ СВАМ

СВАМ (СВАМ – Carbon Border Adjustment Mechanism) – це механізм прикордонного вуглецевого коригування Європейського Союзу, що набув чинності у 2023 р. та передбачає додаткову плату за імпорт товарів (цемент, сталь, алюміній, добрива, електроенергія) з високим вуглецевим слідом, щоб вирівняти умови для європейських виробників [1].

Цей механізм є надзвичайно важливим для українських експортерів, оскільки Україна посідає ключове місце серед стратегічних торговельних партнерів Європейського Союзу в секторах, що охоплюються дією СВАМ. Згідно з офіційним звітом Європейської Комісії від 16 грудня 2025 р. [2], у 2024 р. український експорт відповідної продукції до ЄС склав близько 3,3 млрд євро (1,8 % ВВП). Продукція чорної металургії становила майже 90 % від цього обсягу, досягнувши 3,0 млрд євро. Експорт цементу склав 139 млн євро, тоді як показники за іншими категоріями (добрива, електроенергія та водень) були нижчими за 100 млн євро.

Сучасні технології в процесі виробництва сталі дають можливість зменшити промислові викиди парникових газів (ПГ). Три ключові шляхи глибокої декарбонізації ведуть до галузевих інновацій у виробництві на основі руди: пряме відновлення заліза на основі зеленого водню (а потім виробництво сталі в електродуговому охолодженні; також відоме як H₂-DRI-EAF), прямий електроліз заліза (а потім виробництво сталі в електродуговому охолодженні) та уловлювання, утилізація та зберігання вуглецю (CCUS), модернізовані на інтегрованих установках BF-BOF.

Розрахунок фінансових зобов'язань у межах Механізму прикордонного вуглецевого коригування (СВАМ) базується на обсязі сертифікатів, що підлягають анулюванню (surrender), де одиниця сертифіката еквівалентна одній тонні викидів CO₂-екв вбудованих викидів [3]. Вартість сертифікатів детермінується середньозваженою ціною квот у межах Системи торгівлі викидами ЄС (EU ETS), проте регламент передбачає перехідний етап у графіку запровадження цін:

– для імпорту протягом 2026 р. ціна сертифіката обчислюється як середнє квартальне значення результатів аукціонів EU ETS;

– з 1 лютого 2027 р., з початком повноцінного функціонування ринку сертифікатів, публікація котирувань здійснюватиметься на щотижневій основі.

Відповідно до принципу недискримінації, кількість сертифікатів підлягає корекції (adjustment) з урахуванням обсягу безкоштовних квот, що надаються європейським виробникам аналогічної продукції. Крім того, передбачено механізм відрахування ціни на вуглець, фактично сплаченої в країні походження товару (наприклад, податок на викиди CO₂ в Україні). Ефективність цього механізму критично залежить від прозорості моніторингу.

Заслуга СВАМ у формуванні іноземних вуглецевих цін, що підкреслює критичну роль внутрішніх вуглецевих ринків у пом'якшенні фінансового тягаря для експортерів. Для України узгодження національних вуглецевих податків зі стандартами ЄС є не лише екологічною необхідністю, а й стратегічним економічним механізмом для підтримки конкурентоспроможності. Проте, з цією метою можна було б розробити більш гнучку та динамічну систему для запровадження диференційованих тарифів на СВАМ, адаптованих до конкретних обставин країни, зокрема до умов функціонування економіки під час війни в Україні, одночасно надаючи цільову підтримку найбільш вразливим галузям господарства. Ця підтримка повинна виходити за рамки простої фінансової допомоги та охоплювати технічне співробітництво, передачу технологій, а також навчання для розвитку потенціалу та навичок. Водночас СВАМ залишається механізмом, який недостатньо враховує структурні відмінності між країнами-членами ЄС та Україною [4]. Позитивно, що згідно з Регламентом (EU) 2023/956, українські експортери мають право на зменшення кількості сертифікатів СВАМ, які вони повинні здати, на суму вуглецевого податку, вже сплаченого в Україні.

Список використаних джерел:

1. СВАМ: що це за механізм, як він буде працювати на прикладі Західних Балкан, та що це значить для України : веб-сайт / Екодія. URL: <https://ecoaction.org.ua/svam-shcho-tse-za-mekhanizm.html> (дата звернення: 01.03.2026).
2. Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the application of the Regulation on the Carbon Border Adjustment Mechanism : COM/2025/783 final / European Commission. 2025. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025DC0783> (дата звернення: 01.03.2026).
3. Методичні рекомендації щодо оновленої нормативно-правової бази СВАМ для українського бізнесу : веб-сайт / Біоенергетична асоціація України (UABIO). 25.02.2026. URL: <https://uabio.org/materials/19156/> (дата звернення: 03.03.2026).
4. Sagone S., Cellura M. The Carbon Border Adjustment Mechanism from developing countries' perspective: a systematic literature review on challenges and opportunities for the Mediterranean basin. *Energy Strategy Reviews*. 2025. Vol. 62. Art. 101884. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.esr.2025.101884>.